

28. Коло кандашымше урок: Ме ик мландын шочшыжо улына

I. Text

Кумдан палыме финн шанчызе Йошкар-Олаш толын да университетесе студент-влак дене вашлийын мутланен. Тудо марий йылмым шымла, шкежат марла сайын кутыра.

- Марий кундемыште мый ик гана веле огыл лийынам, туге гынат тендан деке уло кумылын толам. Финляндий ден Марий республик шукертсек кылым кучен илат. Вет ме ик мландын шочшыжо улына, йылме шотыштат ик тўшкаш пурена.
- Те марла пеш сайын кутыреда. Марий йылмым кушто да кузе тунемын улыда?
- Мый марий йылмым шукертак тунемаш тўналынам. Финн-угор йылмым шымлыме годым тиде тўшкаш пурышо йылме-влакым шымлыде ок лий. Те паледа, мемнан йылме ешыш кызыт 15 йылме наре пура: финн, венгр, эстон, карел, мордва, марий да молат. А ожно эше шукырак йылме лийын улмаш. Икмыняр йылмыже, меря, муром да молат, йомын улыт.
- Каласыза, нине йылме-влак икте-весе деч кугун ойыртегалтыт мо? Мутлан, финн-влак марийым умылен кертыт?
- Умылашыже огыт умыло, вет, илен-толын, йылмына чот торлен. Но родо-тукым вож кўрлын огыл. Нине йылме-влакым ятыр икгай мут ушен шога. Мутлан, марий йылмыште «муно», эстон да финн йылмыште «муна». Тыгай икгай мут-влакым шуко ончыкташ лиеш.
- А чылаже тўняште мыняр финн-угор калык уло?
- Вес калык дене танастарымаште финн-угор калык тўшка кугужак огыл. Нине йылме-влак дене иктаж 25 миллион наре ег кутыра. 25 миллион шагалжак огыл, но йылмым аралымым чарнаш гын, йылме дене тўрлыжат лийын кертеш. Садлан те, самырык тукум, йылме ынже йом манын, уло вийдам пыштышаш улыда. Ме чыланат шочмо йылмынам, йўланам шымлышаш, аралышаш да вияндышаш улына. Вет йылме пыта гын, калыкат пыта.
- Каласыза, пожалуйста, профессор, иктаж-вере вес эллаште марий йылмым шымлыше улыт мо?
- Тўрлө эллаште финн-угор кафедр пелен марий йылмым тунемыт: Финляндийыште, Венгрийыште, Германийыште, США-ште, Австрийыште, Францийыште, Японийыште да моло вереат. Моло финн-угор йылме дене танастарымаште акрет годсо финн-угор мут-влак да пале-влак путырак сайын аралалт кодыныт. Марий йылмым шымлен, шанчызе-влак ал'е марте рашемдыдыме йодышлан вашмутым муыт. Мыйын шонымаште, чыла финн-угор йылмызе-влак марий йылмым палышаш улыт. Тидын верч ме чыланат иквереш тыршышаш улына.

II. Vocabulary

Австрий	Austria	пелен	near, with, at
акрет годсо	ancient	пожалуйста	please (/poʒalâste/)
ал'е марте	so far, up to now	пураш (-ем)	(here:) to belong to
вашляш (-ям)	to meet	путырак	very, extremely
вож	root	рашемдыдыме	unclarified
годсо	of a time	родо-тукым	kinsfolk, kin
Германий	Germany	США	USA (Russian abbreviation)
иквереш	together, jointly	танастарымаш	comparison
икгай	similar	торлаш (-ем)	to separate, to move apart
илен-толын	with time, as time goes by	тукым	generation
йомаш (-ам)	to disappear, to vanish	умылашыже огыт	well they don't really
карел	Karelian	умыло	understand one another
кафедр	department, sub-faculty	ушен шогаш (-ем)	/see IV.3./
кугун	greatly, a lot	ушен шогаш (-ем)	to connect, to unite
күрлаш (-ам)	to tear off, to be torn	Финляндий	Finland
меря	Merya	финн	Finnish; Finn
миллион	million	Франций	France
мордва	Mordvin, Mordva, Mordvinian	чарнаш (-ем)	to cease, to stop
муром	Muromian	шочшо	(doing something)
мутланаш (-ем)	to talk, to discuss	эстон	child, offspring
мыйын шоньмаште	in my opinion	Японий	Estonian
			Japan

III. Grammar

1. Final clauses with imperative third person and *манын*:

Final clauses, both positive and negative, can be formed with a verb in the imperative third person followed by *манын* and can usually be translated into English with e.g., ‘so that’, ‘in order that’.

<u>Вын’ер ошо лийже манын</u> , шошым тудым лум үмбалан шареныт.	People used to spread linen on snow in spring so that it was white.
<u>Вуй корштымым чарныже манын</u> , эмым йӱым.	I took medicine to stop my head from hurting.
<u>Уна-влакым вокзалыште вашлийышт манын</u> , нунылан ончылгоч йынгыртеныт.	They called up the guests in advance so that they could be met at the train station.

<u>Пушенге ынже кошко манын</u> , ме вӱдым оптена.	We water the tree so that it doesn’t dry up.
<u>Шурно ынже йом манын</u> , жапыштыже поген налман.	One must gather the crops in time so that they are not lost.
Самырык-влак, <u>нуным ынышт умыло манын</u> , южгунам шолып йылме дене кутырат.	Young people will sometimes speak in secret languages so that people don’t understand them.

This construction is similar to that with the infinitive with *манын* – see 23.III.2. (page 302).

<u>Конкурсшто сенаш манын</u> , тудо чот ямдылалтын. ~ <u>Конкурсшто сеныже манын</u> , тудо чот ямдылалтын.	(S)he prepared a lot in order to win in the tournament.
---	---

2. Necessitive construction *-шаш + улаш (-ам)* ‘to be’:

Formation: The future-necessitive participle in *-шаш* – see 19.III.6. (page 258) – can be coupled with inflected forms of *улаш (-ам)* ‘to be’ to create a necessitive construction. The participle is not marked for person, the verb is inflected and negated as it is in its copulative (A = B) usage – see 7.III.2. (page 110). The forms of *лудаш (-ам)* ‘to read’:

	Present	
	Positive	Negative
1Sg	лудшаш улам	лудшаш омыл
2Sg	лудшаш улат	лудшаш отыл
3Sg	лудшаш	лудшаш огыл
1Pl	лудшаш улына	лудшаш огынал (онал)
2Pl	лудшаш улыда	лудшаш огыдал (одал)
3Pl	лудшаш улыт	лудшаш огытыл

Usage: In contrast to the necessitive constructions using *кӱлаш (-ам)* – see 6.IV.3. (page 101) – and the necessitive infinitive in *-ман* – see 8.III.4. (page 121) – this construction is used more

explicitly to express an obligation to do something, rather than a necessity which can arise for a wide array of reasons.

Ме чыланат шочмо йылмынам, йўланам шымлышаш, аралышаш да <u>вияндышаш улына</u> .	We must all research, preserve and strengthen our native tongue and our customs.
<u>Вучышаш отыл</u> .	You don't have to wait.

3. Alternative form of the simple past tense II:

An alternative way to form the positive simple past tense II – see 14.III.4. (page 194) – is to place the inflected present forms of *улаш* – see 3.III.2. (page 67) – after the gerund in *-н*. This can be done in all persons but the third person singular, where the gerund on its own constitutes the form of the simple past tense II. This is the original method by which this tense was formed, but today is far less common than the already covered compounded forms. There is no alternative possibility for the negative form. Note that the alternative form is used most often in the plural.

Usual form	Alternative form	Negated form
тунемынам	тунемын улам	тунемын омыл
тунемынат	тунемын улат	тунемын отыл
тунемын	(<i>тунемын</i>)	тунемын огыл
тунемынна	тунемын улына	тунемын огынал (онал)
тунемында	тунемын улыда	тунемын огыдал (одал)
тунемыныт	тунемын улыт	тунемын огытыл

Марий йылмым кушто да кузе <u>тунемын улыда</u> ?	Where and how did you learn the Mari language?
Нуно паша нерген шуко <u>кутырен улыт</u> .	They talked about work a lot.
Тенгече Сапаевмыт дека уналыкеш миен <u>толын улына</u> .	We went to visit the Sapayevs yesterday.

IV. Words and word usage

1. *пураш (-ем)* 'to enter, to go in':

This verb has several meanings and functions:

a) In its most straight-forward usage, it marks a motion into something.

Порт кӱргышкӱ иктаж-кӱ <u>пурен</u> ?	Did someone enter the house?
Ме нунын почеш ик пӱлемыш <u>пурышна</u> да яра верым нална.	We entered a room after them and took free seats.
Институтыш кайышыла, ме кафеш <u>пурышна</u> .	On our way to the institute, we went into a café.

b) It can be used in a figurative sense of 'to belong to'.

Мемнан йылме ешыш кызыт 15 йылме наре <u>пура</u> .	Currently roughly 15 languages belong to our language family.
Тиде ола Киров областьыш <u>пура</u> .	This city belongs to the Kirov Oblast.
Тиде пушенге уа ешыш <u>пура</u> .	This tree belongs to the family of willows.

c) It can in certain contexts be coupled with verbs in the infinitive, or nouns in the dative, to mean 'to begin, to start'.

Университетым пытарымекем, мый аспирантурыш тунемаш <u>пурышым</u> .	After finishing the university, I started a postgraduate course of studies.
Самовар шолаш <u>пурыш</u> .	The Samovar started boiling.
Кевытыш ужалышылан <u>пурен</u> .	(S)he started (working) as a salesperson in a shop.

d) It can be used in auxiliary constructions – see 17.III.5. (page 226) – to mark the directionality 'into', and is coupled with intransitive verbs in this function.

Мый книга лудам <u>ыл'е</u> , тиде жапыште шольым <u>толын пурыш</u> .	I was reading a book when my brother came in.
Карме умшашкем <u>чонештен пурыш</u> .	A fly flew into my mouth.
Илен-толын, православный вера марий калыкын <u>илышышкыже шынген пурен</u> .	Slowly, the orthodox faith took root in the lives of the Mari people.

2. тўрлө:

This word is used both as an adjective meaning 'different, various, all sorts of', and as a noun meaning 'different things, all kinds of things, many things'.

Кызыт марий-влак Пошкырт кундемын <u>тўрлө районлаште</u> илат.	Today the Maris live in different districts of Bashkortostan.
Шокшо вўдеш иктаж 15 минут наре <u>тўрлө шудым</u> шолтыза.	Cook various herbs in hot water for about fifteen minutes.
Марий чодыраште <u>тўрлө янлык</u> ила.	Different animals live in the Mari forests.

Йылмым аралымым чарнаш гын, йылме дене <u>тўрлыжат</u> лийын кертеш.	If you cease to preserve your language, many things can happen to it.
Тиде айдеме нерген <u>тўрлым</u> ойлат.	A lot of things are said about this person.
Сар гоным <u>тўрлымат</u> ужалтын.	Many things were experienced during the war.

3. Умылашыже огыт умыло ‘Well they don’t really understand one another’:

This construction – the infinitive marked with the possessive suffix third person singular, followed by the same verb in a finite form – is used to acknowledge the validity of an action or process, while at the same time restricting it in its scope.

– Колым йөрәтәт мо? – <u>Кочкашыже кочкын</u> кертам, но, чыным ойлаш гын, ом йөрәте.	– Do you like fish? – Well I can eat it, but to tell the truth, I don’t like it.
– Озаныште лийынат мо? – <u>Лияшыже лийын омыл</u> , но тудын нерген пеш шуко лудынам да видеом онченам.	– Have you been to Kazan? – Well I haven’t actually been there, but I’ve read a lot about it, and seen videos.
Рүдәр нерген <u>палашыже паленам</u> , а тудо кузерак пашам ышта, рашемдаш эшеат онай.	Well I knew about the center, but it would still be interesting to find out how it works.

V. Exercises

1. Translate the following sentences.

- 1) Аваж ден ачаже паша гыч толмекышт куанышт манын, йоча *күварым мушко.
- 2) Конгаште тул ынже *йөрө манын, кова пум пыштыш.
- 3) Эргыже *мөнгышкө толжо манын, аваже тудлан *электрон серышым колтыш.
- 4) Изи йоча-влак ынышт *черлане манын, тазалыкыштым *изин’ек *пенгыдемдаш күлеш.
- 5) Мемнан садыште *шырчык илыже манын, мый шошым *шырчык омартам *сакалтышым.
- 6) Чодыра ынже пыте манын, кажне ийын пушенгым шындаш күлеш.

* күвар ‘floor’, йөрәш (-ем) ‘to go out (fire, light)’, мөнгө ‘home’, электрон ‘electronic’, черланаш (-ем) ‘to fall ill’, изин’ек ‘from childhood’, пенгыдемдаш (-ем) ‘to strengthen’, шырчык ‘starling’, шырчык омарта ‘starling nesting box’, сакалташ (-ем) ‘to hang up, to put up’

2. Insert the following verbs in the imperative third person into the appropriate sentence: лияш (-ям), *мален колташ (-ем), умылаш (-ем), *ушнаш (-ем), *кошкаш (-ем) огыл.

- 1) Паша ... манын, тудым йоратыман.
- 2) Йоча ... манын, аваже тудлан йомакым лудо.
- 3) Студент-влак тиде темым ... манын, туныктышо чыла угыч умылтарыш.
- 4) Эгер ... манын, тудын сереш пушенгым шындаш күлеш.
- 5) Когыльо тамле ... манын, мый тудым үй дене шұрышым.

* мален колташ (-ем) ‘to fall asleep’, ушнаш (-ем) ‘to succeed, to prosper’, кошкаш (-ем) ‘to dry up, to dry out’

3. Translate the following sentences into Mari.

- 1) You (Pl.) must translate all the sentences in this exercise from English to Mari /*марлашке*/.
- 2) I had to celebrate /*вашлияш (-ям)*/ the New Year at home this year.
- 3) Santa Claus should bring me a new smartphone /*смартфон*/.
- 4) Don't you (Sg.) have to work now?
- 5) When do the Finnish students have to go /*кудалаш (-ам)*/ to Mari EI?

4. Студент-влак мом ыштышаш улыт? Give answers using the following prompts, and translate them: *йылмым тунемаш*, *шuko тыршаш*, *йўлам арален кодаш*, *йылмым *тунеммаште уло вийым пышташ*.

* *тунеммаш* 'studies, learning'

5. Insert the following words in the correct form into the appropriate sentence: *шокшо*, *шанчызе*, *рашемдыдыме*, *еш*, *кутыраш*, *вий*.

- 1) Ме таче кумдан палыме ... дене вашлийын улына.
- 2) Тудо марла сайын ...
- 3) Шочмо кечет дене ... саламлем.
- 4) Финн-угор йылме ... 15 йылме наре пура.
- 5) Йылмым арален кодаш манын, уло ... пышташ күлеш.
- 6) Шuko йодыш ал'е марте ... кодын.

6. Replace the alternative forms of the simple past II in the following sentences with the more common compounded ones, according to the following patten: *тунемын улына* > *тунемынна*.

- 1) Моско гычше вара кунам толын улыда?
- 2) Корнышто кум кече эртарен улына.
- 3) Ялыште нуно кузе илен улыт?
- 4) Шерге уна-влакым **кинде-шинчал дене вашлийын улыт.
- 5) Верысе калык дене *пырля чодырашке *сн'егым погаш коштын улына.
- 6) Марий *мончашке пурен улыда мо?

* *пырля* 'together', *сн'еге* 'wild strawberry', *монча* 'sauna, bathhouse'

** It is customary in parts of Eastern Europe to welcome guests with bread and a pinch of salt.

7. Answer the following questions.

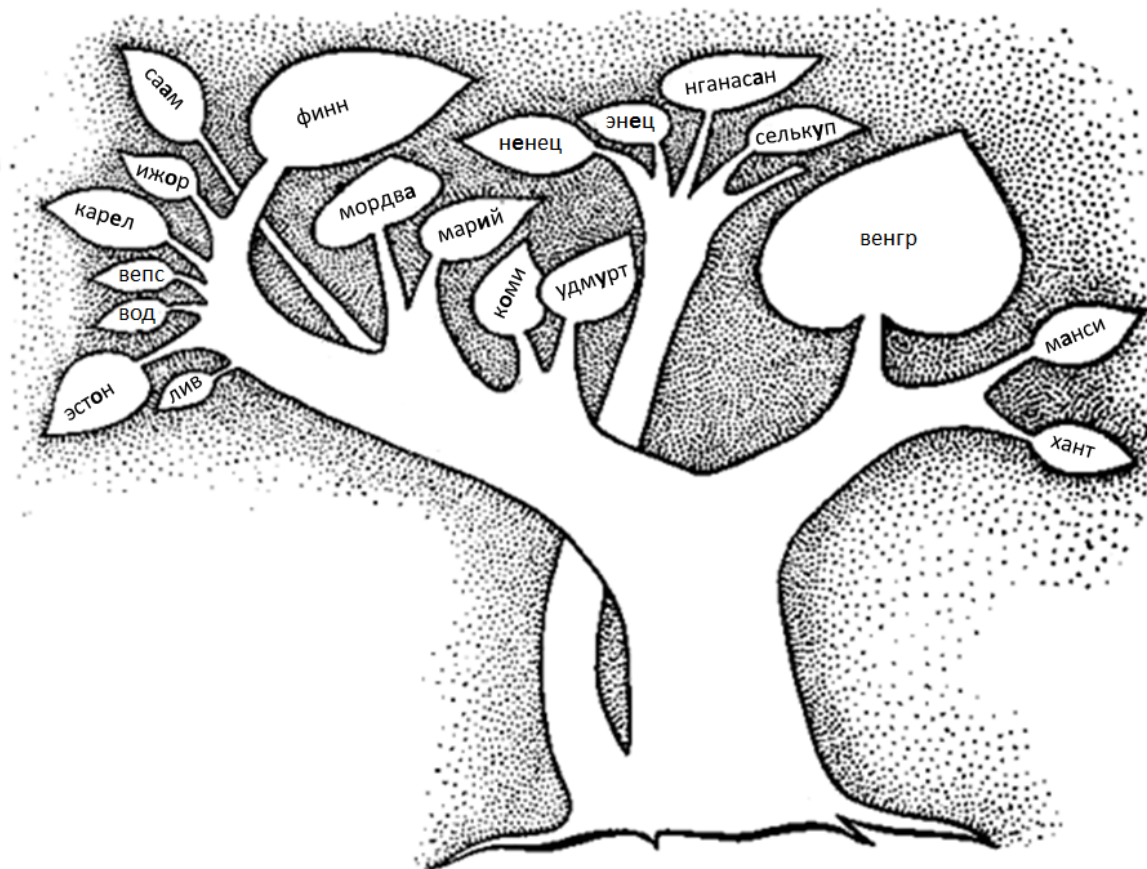
- 1) Финн-угор йылме тўшкаш могай йылме-влак пурат?
- 2) Могай финн-угор йылмыла дене кызыт н'игō огеш кутыро?
- 3) Финн-угор йылме-влак дене *шукын кутырат мо?
- 4) Марий йылмым Российыште гына шымлат да тунемыт?
- 5) Марий да вес финн-угор йылмылаште икгай шоктышо финн-угор *этимологиян мутым могайым паледа?

* *шукын* 'in large numbers', *этимологий* 'etymology'

8. Read the following dialogue.

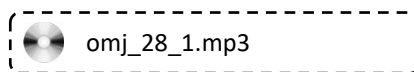
- Тый марла кутырет?
- Изиш кутырем.
- Марий йылмым кушто тунемынат?
- Марий йылме тунемме *курсыш ик ий коштынам.
- Тиде йылмым тунемаш неле?
- *Кеч-могай йылмым тунеммаште *тыршымаш күлеш. Сайын кутырынет гын, шуко мутым палыман, грамматикым тунемман да эре кутыраш төчыман.
- А тый ынде финн-угор калыкын кутырымыштым умылет?
- Умылашыже ом умыло, но марий йылмым палымек, вес финн-угор йылмымат тунемаш куштылгырак.

* курс 'course', кеч-могай 'of whatever kind', тыршымаш 'diligence, effort'

9. Familiarize yourself with the vocabulary, and listen to the following recording from *Mari El TV* about. A transcript is given below about the 6th Russian Forum of Finno-Ugric journalists in Yoshkar-Ola in 2014.

The recording is an excerpt of the video clip found at www.youtube.com/watch?v=iLgk_M9hkX0.

автономий округ	autonomous okrug	прессе	the press
амал	cause, reason	радио	radio
ассоциаций	association	разговорник	phrasebook
журнал	magazine, journal	регион	region, area
каныш	rest, break	рўдер	center
Карелий	Karelia	савыкталташ (-ам)	to be published, to appear
Коми	Komi Republic	савыктыш	publishing house, publisher
корреспондент	correspondent, reporter	СМИ	mass media (Russian abbreviation)
лач(ак)	just, precisely; only	сулаш (-ем)	to earn, to justify
лаштык	page	сулен налаш (-ам)	to earn, to justify
Мордовий	Mordovia	сулен налме каныш	retirement
мўндыр	distant, faraway	телевидений	television, TV
ненец	Nenets	тематике	subject matter
нўлталаш (-ам)	to raise, to lift, to bring up	тылеч посна	in addition to this, additionally
округ	okrug, region, district, circuit	Удмуртий	Udmurtia
организоватлаш (-ем)	to organize	умбакыже	onward, forward
паша лектыш	work result	участник	participant
погынаш (-ем)	to gather, to come together	форум	forum
посёлко	settlement, village	шүяш (-ем)	to continue, to go on with
посна	separate, special		

Йошкар-Олаште Российысе финн-угор журналист-влак ассоциацийын 6-шо форумжо пашам тўналын. Тушко Мордовий, Удмуртий, Коми, Карелий, Ненец автономий округ, Пошкырт кундемла гыч журналист-влак толыныт. Ушештарем, мемнан элысе финн-угор прессе икымше гана 2003-шо ийыште Марий Элыште вашлийын. Тунам Российысе финн-угор журналист-влакын ассоциацийыштым ыштеныт. Темынам умбакыже мемнан корреспондентна шуя.

Республикысе да регионьысо прессын паша лектышше дене палдараш да лекше йодыш-влакым пырля кангашаш – лач тыгай амал дене СМИ пашаен-влак Российысе финн-угор журналист-влак ассоциацийын 6-шо форумьшкыжо погыненыт. Российын тўрлў регионжо да мемнан республикнан районлаж гыч 70 участник толын. Шукынжо шке кундемысе прессе дене палымым ыштеныт. Ненец автономий округ гыч толшо мўндыр унамат марий кундемыш лач тидак конден.

– Нарьян-Мар ола мемнан округыштына икте гына. Мольжо чыланат ял, села да посёлко улыт, сандене прессе начаррак виянгеш. Чумыр ончалмаште округыштына кок телевидений, радио, кок газет редакций пашам ыштат. Тыгак «*Выңгы вада» да «*Высокий возраст» лўман журнал-влак савыкталтыт. Тылеч посна сулен налме канышыште улшо-шамычланат журнал уло, а йоча-влаклан тўвыра рўдер пелен посна савыктыш пашам ышта. Тушто нунылан «*Пунушка» журнал руш да ненец йылмыла дене лектеш. Тематикым ончалаш гыч, нуно тўрлў улыт. Чаманаш гына кодеш, кушкын толшо самырык тукым шочмо ненец йылме дене огеш кутыро. Йылмына ынже йом манын, ме разговорникым савыктенна. Тыгак лўмынак клубым организоватленна. Чўчкыдынак телевидений, радио да газет лаштыклаштат тиде темым нўлталына.

* *высокий возраст* – Russian ‘advanced age’, *выңгы вада* – Nenets ‘words of the tundra’, *пунушка* – Nenets ‘snow bunting (bird)’